

ПРОУЧВАНЕТО НА РИБАРСКИТЕ ОБЩНОСТИ ПО ДУНАВ И ТЯХНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО КАТО ПРОЦЕС НА ИЗОБРЕТЯВАНЕ

THE STUDY OF FISHING COMMUNITIES ALONG THE DANUBE AND THEIR CULTURAL HERITAGE AS A PROCESS OF INVENTION

Николай Ненов (Nikolay Nenov)

Abstract

The text presents elements of the ethnographic study on the fishing communities along the Lower Danube and dwells on the value of local knowledge of fishing skills, knowledge of cultural landscapes, cultural practices and ways of achieving them. The study of fishing communities is seen as a process of interpreting the value of every day way of life, where the sought and found forms of cultural heritage are the result of the process of their invention. The possibility of the research position being part of active actions to affirm the forms of cultural heritage for the benefit of the local fishing communities is being pursued.

Keywords: action research, cultural heritage, fishing communities, intangible cultural heritage

В настоящия текст ще посочим възможни концепции за проучване на рибарските общности и формите на културно наследство, обвързани с формулирането на различните цели, които стоят пред изследователите. Те рефлектират върху процесите на ценностно остойностяване, като подчертават някои техни черти, сред които особено важни се оказват тези, които говорят за автентичността на културното наследство, за неговата старинност и за естеството на средата, в която то съществува. Рибарските общности у нас сякаш без съмнение притежават по наследство описаните тук характеристики – старинност, автентичност, но в същото време за самите тях ценността на това културно наследство не е позната, поради което липсват възможности за идентифициране с този ресурс пред външните, както и за превръщането му в продукт.

Рибарите винаги са съществували в близост до нас, сещали ли сме се за тях, както и за предмета на техните занимания, но те винаги са били обвити в ореола

на тайнството, което явно привлича поколения хора да се присъединяват към тази група, да се включат в изкушенията, които предоставя дивия лов, да се подчинят на монотонността на труда и заниманията при подготовката му. И вероятно резултатът си заслужава, след като риболовът представлява жива практика, а уменията и знанията на рибарите се запазват и предават във времето.

В последно време отделям повече внимание на тази тема, поради което изненадващо за самия мен, се оказва, че първите ми срещи с рибари на терен са от преди две десетилетия, когато аз и мои студенти работихме върху събирането на устната история на град Тутракан. Началото на новото хилядолетие бе удобен момент да се потърси възможността местните жители да си припомнят и разкажат случилото се в предния век, като очертаят важните места, събития и персонажи в личните си истории и така пресъздадат миналото и неговите образи, съхранени в колективната памет. В устната история на града важно място заемат и неговите стари граждани, които се противопоставят в културен план на преселниците от селата на Северна Добруджа, дошли след Крайовската спогодба от 1940 г. Една от най-различимите групи сред старите тутраканци са рибарите, които съставят важен дял от градската икономика. Те присъстват системно в живота на града – участват в строителството на църквата, подкрепят образователните процеси, когато след Първата световна война започва обучение по плетене на въжета и мрежи за ученици. Рибарите и техните лодки се вписват във всички градски дейности – например материалите за строителството – пясък, чакъл, баластра, се гребат и превозват от места по Дунав, които само рибарите знаят къде са. Те познават дъното заради необходимостта да следят местообитания и рибно многообразие, но се ползват от това знание и в други случаи. Във всекидневието на града се утвърждава „рибарското“ хоро, което не се смесва със „земеделското“ хоро на преселниците от селата, с което отново се подчертава важното място на рибарите в града. Те присъстват в градските митове, в най-важните повествователни елементи от миналото на града и са белязани от фигури на националния Пантеон (по Т. Ив. Живков) – например цар Борис е посещавал инкогнито Тутракан, като е спирал в Рибарската махала и се е срещал с рибарите (Тутракан 2002: 280). За нуждите на проучването на града тази специфична местна група получи отлична видимост и разпознаваемост в структурата на градските наративи, но предвид спецификата на мястото бях решил, че силното присъствие на рибарите е отчетливо само в този случай. Но и в Свищов открих Рибарска махала в миналото, а днес само спомен у хората, които живеят около Рибарската чешма, която все още съществува. Всъщност рибарските общности имат повсеместно присъствие в дунавските градове, поради което чрез събирането на устната история на мястото се установява и позицията на съответната рибарска общност.

Проучването на рибарските общности по Дунав представлява нов терен за етнографията, тъй като до момента съществуващите изследвания на Александър Андреев за Никопол, на Христо Вакарелски за пространствата на Южна Добруджа (по крайбрежията на Дунав и Черно море) и Рачо Змеев за терито-

рията на страната, не се фокусират в общности и отделни представители, а поставят акцент върху вещният мир на рибарството (Андреев 1922, Вакарелски 1955, Змеев 1995). В техните текстове изобилстват описания на технологии за създаването на инструментариума, необходим за улов, употребите му, както и за градежа на лодките. Понякога се спират на местата по реките, с оглед употребата на един или друг специфичен уред, но тъй като уредите не са безкрайно много и се срещат често, това обезличава мястото, отнема му спецификата, която то съдържа в знанието на контретния рибар, тъй като всеки рибар е част от локална координатна система, в която начинът му на живот се вписва в природните цикли.

Нарушените системни връзки между поколенията, разпадането на сдруженията на рибарите (тайфи), превръщат в спомен предишни форми на риболов, при което индивидуализмът днес се очертава като водещ в практикуването на този старинен занаят – „3.10. Кой не иска да има ортак, да дели с него, оди сам“. (Ненов 2019: 161). Така се очертават и икономическите параметри на всяко едно излизане в реката, което представлява разход, задържащо част от рибарите на брега.

Разнообразните места, които рибарите обитават, както и урбанистичната среда, която ги е формирала, предопределят различията на терените за изследване. В Русе, където брегът на реката е подчинен на индустриалното развитие на града още от 60-те години на XIX век, лодкостоянката на местната рибарска общност се мести многократно. Последната, запомнена във времето, е тази в близост до Националния музей на транспорта и съобщенията. Всъщност неговата сграда е на първата железопътна станция у нас, изградена през 1864 г. Кеят при гарата е част от модерните съоръжения, където се пази един от крановете за разтоварване на кораби. След изграждане на нови железопътни гари в Русе – Гара Пристанище (Речна гара, от 30-те г. на XX в.), както и Централна гара (от 50-те г. на XX в., в близост до старата гара „Халта“), пространството около първата гара постепенно се музейфицира, а периферната ѝ позиция спрямо града се запазва задълго. Влаковете тук са само преминаващи, пътници няма, а новите пристанища превръщат бреговете до музея в пусти пространства. Това дава възможност на местната рибарска общност да изгради свои места – къщи, фургони, бараки, както и да държи своите лодки. И днес единици от някогашните рибари държат лодките си на това място, разбира се – незаконно. В началото на 90-те години на XX век рибарите се преместват под Хижа Приста – парк, разположен на входа на Русе откъм София, където създават ново селище на брега на реката. Както тук, така и във всички останали случаи у нас, обитаването на тези територии е незаконно. А това от своя страна превръща всички въпроси около статута на рибарство в проблематична тема.

В неурбанистична среда изглежда, че проблемът с незаконното пребиваване на рибарите не представлява голям проблем – северно от село Пиргово, на брега на Дунав, западно от Русе, все още съществуват съоръженията на речно пристанище, което до 70-те години на XX век е обслужвало редовната речна

пътническа линия до Русе чрез малки кораби. През лятото местните хора използват плажната ивица за къпане, риболов и други забавления. Западно от понтона е разположено и рибарското селище на Пиргово, което включва около 50 фургони и къщички, както и стоянки за лодки. „През лятото точно срещу това рибарско селище при спадане на нивото на река Дунав се оформя дълга около километър пясъчна коса с ширина 100 м., на места непосредствено до румънския остров „Камадину“, който вследствие на въздействието на течението на река Дунав, се обединява или разделя на две части – Кама и Дину“ (Мартин Д. р. 1998).. И тук, както и при остров Добрина при Лом, практикуващите рибари и хората със свободно време за забавления, са в конкуренция за места и пейзажи, които трябва да ползват споделено.

При работата в Лом и Орсоя се спрях на единството на територията, обединена от река и блато, при което в хода на изследването важни се оказаха не само градските рибари, но и тези от околните села. От една страна рибарите от Лом и техния начин на живот подчертават връзките си с града – с рибарската махала „Боруна“, но и със спомените/ разказите за „рибарските“ пространства – магазини, пазари, пратки с прясна риба по влака за София. От друга страна те, както и всички останали рибари, познават едни и същи пространства по реката и близките острови. В същото време рибарите от околните села ни дадоха перспективата към темата за риболова в блатото „Орсоя“, превърнато в рибарници по-късно, които днес не съществуват. Това многообразие на терена бе предизвикано не само от съществуващото единство на територията, която обединява един град с околните му села, но и от съществуването на общности на рибарите, които са в пряка конкуренция за рибните ресурси. В хода на установяването на контакти с рибарите от Лом получихме множество откази за срещи с представители на проучвателския екип. Дори опитите за съдействие от страна на колегите от музея останаха безрезултатни – „...ако искаш да сме добри съседи и занаятчи, не ми ги пращай...“ (Г.М.). Допустимо е да помислим, че рибарите се крият от нас, защото в практиката си вероятно употребяват нерегламентирани начини на риболов (може би не днес, но в миналото) и осветляването им може да застраши начинът им на живот. Поради тази причина като всеки стар етнограф с опит от проучвания на традиционни общности, аз потърсих респонденти на места, където е очаквано да ги открием. При разговорите с въдичари на брега на Дунав ни се подсказа къде да открием рибари, които ловуват с мрежи и лодки. След което от къща на къща потърсихме и намерихме събеседници, а домашното пространство по естествен начин прехвърля темата към храна и хранене. Други от рибарите открихме на седмичния пазар, както и на възловото място за срещи – рибарите в Лом продават всеки ден своя улов на Борунската чешма. В близките села потърсихме кръчмите и читалищата, което ни позволи да се срещнем с поредица от разказвачи, а сред тях – жена рибарка (баба Цека Кошавата), с която село Долно Линево се гордее и днес. А за мен лично, безспорно откривателство бе Чичо Сашо от с. Сливата, който живее в Орсоя – той е ловил риба в някогашното блато, после с лодката и мрежите е

влязал в ТКЗС така, както други влизат с воловете и нивите си. Лови риба и днес, и е роден разказвач, каквито рядко се срещат. За него „риболовът е болест, за която цял няма“. Човек на възраст, той не се страхува да описва цветистото риболовните си подвизи, както и многократни случаи на нарушаване на закона – каквото представлява ловът в румънски води (Ненов 2021). В резултат от всички тези срещи се създава описанието на разнообразен и динамичен свят, в който рибарите, както обикновено, са на ръба на закона, но имат важно присъствие в утвърждаването на този свят, тъй като го изпълват с културно съдържание.

Проучването на рибарите по Дунав представлява процес на пре-създаване на образите на рибарите, вмъкване в свят, който е изпълнен с трудности и необходимост от търпение за реализация на уменията, описване на периферията в културните пространства, проучване, което се променя в действие, тъй като се съобразява с терена. Основната цел на „изследването в действие“ е да създава практически знания, които са полезни за хората в тяхното всекидневие. По-широка цел на „изследването в действие“ е да допринесе чрез това практическо знание към повишеното благосъстояние – икономическо, политическо, психологическо, духовно – на отделни индивиди и общности, както и на повече справедливи и устойчиви отношения, с мисъл за по-широка екология на планетата, към която ние сме присъща част (Reason, Bradbury 2008: 4). Защо е необходимо подобна гъвкавост – според мен такъв момент е важен за разбирането на риболова по Дунав, тъй като това действие е изтъкано от сложни социокултурни фактори, макар да има основания за хилядолетна приемственост. Естествено променената среда, урбанизирането на територии, индустриализирането на културния пейзаж, водят до промяна в начините и местата за риболов. Реката е жив организъм, а наносите ѝ променят коритото и бреговете ѝ всекидневно, дори без намесата на човека. Тъкмо поради това корабоплаването е сложен процес, който се нуждае от множество допълнителни активности – драгиране, т.е. изземване на чакъл и пясък от определени по-плитки места, а това от своя страна рефлектира върху обитаването и размножаването на някои от видовете риби, които се нуждаят от такъв тип дъно в реката. Или се плашат от вибрациите и шума на машините. Този единичен пример служи единствено да покаже местния „ефект на пеперудата“, тъй като взаимната зависимост е реалност, но отговорността за опазване популациите на живите организми не е споделена.

Пространството на дунавските брегове разкрива съхранената природа в „естествения“ дунавски пейзаж, но особено важно тук е представянето на усвояването на пространството като ценност. Човешкото присъствие и следите от него в местната памет са важни знаци на този процес, тъй като усвояването представлява форма на познаване и владееене на територии, към които съществува принадлежност. В менталната картина на българите съществуват мостове през Дунав, по които минават коледари (в коледните песни), овце (в еротичния фолклор, където мостът е фалосът на овчаря). Градовете са местата,

които съсредоточават елементи на историческа памет, обвързана с храмове, крепости, персонажи. Сред обикнатите сюжети е и този за строеж на крепост от мома/ баба (Вида, Руса), познат от Видин и Русе. Но усвояването на пространството има своите културни параметри, които не се съсредоточават единствено в миналото, а са отражение и на съвременността, в която може да отличим разнообразните културни пейзажи чрез присъствието на човешките общности.

При работата по трансграничния проект „Мемофиш – памет и бъдеще. Разкази за дунавската цивилизация“¹, сред чиито цели бе и вплитането на знанието и практиката на рибарските общности в културен продукт, предназначен за туристически нужди, използвах методология на проучване, която позволи да се постигне взаимодействие между наследство и туризъм. В основата ѝ стои биографичният подход, който позволи да се посочат елементи от местните културни наследства, постигнали изява в процесите на културно-антропологичните реализации на отделните индивиди. При проучване на рибарското наследство на десет места² на българо-румънски трансгранични рибарски общности с туристически потенциал, на фокус застава рибарското културно наследство с практиките за съхраняване на наследени умения за риболов и изработване на уреди за риболов, познаването на специфики на животинското и растителното царство, познаване на места, свързани с риболов или исторически събития, формиращи културен пейзаж. Важен елемент е събирането на информация за местно знание, обекти и културни практики с туристически потенциал. Тази дейност е ключова в определянето на параметрите на местните наследства, чиито форми посредством проучването ще се превърнат в основни разпознаваеми маркери за отделните общности на рибарите по Дунав, места и персонажи.

Основни задачи при проучването са представяне на наследството на трансграничните рибарски обитания като пример за дългогодишното съжителство между индустриална дейност и съхраняването на равновесието между природата и човека. Изследването не просто се спира на рибарски практики и начин на живот, но и създава информационен масив³ за популяризиране на знанието на рибарите, като устойчив пример за интегриране на културно наследство в съвременността. С неговото осъществяване в десет рибарски поселения по протежение на река Дунав се постига системност в развитието и популяризирането на формите на наследство, които се включват в местните приоритети при работа с туристически продукти, основани на местни специфики.

¹ За проекта виж – <https://memofish.eu/za-proekta>, 11.05.2022

² Техният избор се съобразява със следните критерии: традиционно рибарско поселение, обитавано в миналото и днес; достъп до рибарското поселение, който позволява посещения от различни аудитории; близост до по-голям урбанизиран център, който да предлага и туристически услуги; наличие на идентифицирани потенциални информатори – респонденти, които са носители на знание за традициите на рибарските общности.

³ Всички интервюта с рибари от България и Румъния са публикувани със свободен достъп тук – <https://memofish.brcci.eu/texts.php>, посетен на 21.05.2022

Защо е необходим „туристически потенциал“ като критерий за извършване на проучването? Културният туризъм е съвременен инструмент за осмисляне на наследството, за достигане до неговите стойности и за възможните му употреби. Множество примери, както и програмни документи като Конвенцията от ФАРО ни дават основания да търсим ползи от стойността на наследството от страна на местни заинтересовани страни, както и от изследователи, при което смисълът от културното наследство да бъде в по-висока степен видим и значим. Тъкмо поради това погледът ни върху състоянието на туристическите елементи по Долен Дунав цели да впише популярни места, атрактивни обекти и места на памет в културния пейзаж, познат на рибарските общности по реката (Ненов 2020). Връзката с туризма се оказва най-пряк път за валоризиране на отделните елементи, които в цялост могат да застанат в подкрепа на културното наследство на рибарските общности. Елементите от миналото, определени от нас за важни, се възприемат като част от настоящето, като по този начин създават връзки между общностите в днешните дни и в миналото. Разпознати като ценност, тези особени елементи на миналото могат да се управляват и да се развиват в полза на днешните нужди. Културното наследство, както и културният пейзаж, който представлява елемент от наследството, могат да се употребят като инструменти за развитие на места и общности, да се включат в сферите на политическото, с което да оказват въздействие върху социалното. Културният пейзаж разкрива ценността не само на конкретните места и изгледи, той притежава и знанието за тях, названието на обекта, разкази, свързани с него, вярвания, които той съдържа⁴. Чрез разказите на рибарите местните общности първи, а по-късно и други, влизат в досег с действителност, която съществува в описанията им и макар не всички ще се „докоснат“ до нея визуално, тя ще присъства във всекидневието, тъкмо защото се е превърнала в културен пейзаж. Това е символен ресурс, с който местните общности разполагат и от който се ползват при нужда от изява на специфична местна характеристика. Знанието и образите на наследството могат да се включат във формите на културния туризъм, който представя, развива, а понякога и заплашва културното наследство, тъй като е пряко свързан с него, защото черпи ресурсите си от наследството.

Изследване чрез действие (action research) е етнографски метод за проучване, който се използва от десетилетия, при което включването на изследователя предполага и неговото съучастие в дейностите на изследваната група (Bennett 1998, Reason, Bradbury 2008). Важен момент представлява и ученето от опита на терен, който може да промени първоначалните нагласи и да превърне нуждите на общността във водещи в процеса на изследване. Изявата на този метод в моята теренна работа включва формулирането на знания, умения и

⁴ В разказите на рибарите от Лом се съдържат названията на 62 топонима. Действието в разказите се свързва с 28 града, с 16 държави и места като хидротехническото съоръжение „Железни врата“ и планината Шварцвалд, където са изворите на Дунав, като по този начин местното рибарско всекидневие се вписва в глобалните измерения на света. В Оряхово топонимите са 74 бр.

културни практики, които могат да се разпознаят като нематериално културно наследство. Чрез участието ми в комисия, която определи характера на културното наследство на рибарската общност от Ченгене скеле край Бургас като нематериално културно наследство и описа в детайли неговите форми на изява, аз всъщност се включих в процеса на утвърждаването на ценността сред местните рибарски общности, макар и неафиширано. Смисълът от дейността на тази комисия бе да разпознае и опише елементите на културната ценност, което ще подпомогне и в бъдеще начините на съхранение и представяне на това наследство. Моето донякъде скрито включване в процеса ми позволи да запазя до известна степен характеристиката на експерт при общуването с местната рибарска общност, тъй като основният дял от интервюта с рибарите от Ченгене скеле са правени от колегите от Регионалния исторически музей в Бургас – Пламена Кирова и Милен Николов. Системната работа на Бургаския музей е продиктувана и от туристическите инициативи на Община Бургас, при което е осъществен проект, финансиран от общината, който цели изследването на Ченгене скеле – поселение и пристанище в миналото, а рибарско селище в настоящето (Николов, М. съст. 2021).

Съществен момент от този проект е и създаването на Интерпретационна програма, която да съпътства изградения Приемнен център „Рибарско селище“ и неговата музейна експозиция⁵. Оставам благодарен на д-р Милен Николов, директор на музея, който ме покани да осъществя обучение чрез програма за интерпретиране на нематериалното културно наследство на рибарските общности, която включваше както общностите по Дунав, така и тези по Черно море. По-късно създадох и интерпретационна програма за различни стилове на презентации и категории посетители, която се опира на общите моменти от интервютата с рибарите и научните изследвания на музея за региона на Ченгене скеле. Чрез тази програма до известна степен се осъществява въздействие върху онези рибари от местната общност, които са поканени/ избрани за водачи в презентационния център, макар всеки един от тях да впила в интерпретациите своя опит в рибарството, натрупан по света или у нас.

Моето включване в този тип въздействие върху общността на рибарите не е било планирано и не е самоцелно, тъй като аз в действителност желая да помогна за разкриването, съхранението и представянето на този тип специфично наследство. Включването ми в групата, която формулира спецификите на нематериалното културно наследство ми позволи в последствие да променя подхода си на терен към отделните общности. Така изследването в град Лом (Ненов 2021), където разединението между рибарите е ярко и видимо, не можеше да се фокусира върху общи ценности, но улови друга специфика – познаването на културната територия се превърна в ключов елемент на съхраненото знание и води до реално взаимодействие с околната среда, което е не по-малко значим фактор на въздействие от страна на рибарската общност.

---

⁵ Приемният център има пристанище и е включен в маршрут с остров „Света Анастасия“.

Провеждането на успешно теренно проучване се нуждае от подготвителни действия в местата, определени за случването му. За да се достигне до същността на търсените резултати е необходимо да се опише контекста на съществуването на проучваните рибарски общности. За целта трябва да се положат усилия, за да се издирят публикации по темата, които представят традиционния улов на риба като ценност, описват наследени умения и практики, подпомагат създаването на обобщен образ на рибарските общности, допринасят за създаване на информационен масив от туристическа информация. При положение, че подобни публикации не съществуват, е наложително вглеждане в текстовете на местни краеведи и любители историци, които могат да се открият в регионалния периодичен печат.

От съществено значение е да се опише културната география на мястото, локалната история, както и някои специфики при местния улов на риба, названия на видове мрежи и уреди, названия на риби. По този начин, чрез изграждане на контекст, интервюиращите ще попаднат в идентична координатна система заедно с респондентите, което от своя страна ще отключи необходимото ниво на доверие. Например в разказа на бай Йон Думитру от Гюргево се подчертава, че рибата в Дунав е намалела силно след Революцията⁶. Тук се има предвид т.нар. Революция от Коледа 1989 г., завършила с падането на режима на Чаушеску и неговата смърт. С други думи за бай Йон риба е имало през социализма, а след това – не. Това твърдение препраща към биографичните парадигми, обвързани не с реалната популация на риба в реката, а с проектите спрямо младостта и представата за сигурния начин на живот в близкото минало, характерна за това поколение.

Изследването на местните рибарски общности в контекста на всекидневния им живот, формите на забавление и празничност, преживяване в годините на социализма и след това, ще се базира на предварителни наблюдения, собствени изследвания, както и върху издадени до момента спомени за рибарските общности по Дунав, който да подготви интервюиращия за насоките на възможния разказ. От съществено значение е и възможността за визуално-антропологичен анализ на събрани фотографии от домашни албуми – особено по темата за рибарството, снимки с гигантски риби или празници на рибарите. За да се подчертае значимостта на събраните снимки, както и да се открие какво е представено в тях и какво липсва, те ще бъдат поставени в контекста на епохата им. По тази причина историко-антропологическият подход се налага като важен метод на изследването. Като специфика в изследването се очертава употребата на визуално-антропологическия подход, защото той позволява да се разкрие визуалната, семиотичната и социалната логика на колекцията от снимки. Познването на събитията от миналото ни позволява чрез метода на визуалната антропология да разглеждаме обектите на изследване като „социални факти“ (Серкле 1994). Представянето на снимките в контекст – с разказ за самата снимка, който да

⁶ Интервюто може да се прочете тук – <http://memofish.brcci.eu/texts.php?path=documents/Ruse%E2%80%93Giurgiu/BG>, посетен на 23.05.2022.

даде обяснение за причината за появата ѝ, остава като необходимост. Предмет на друг тип анализ е съдържанието на снимката и евентуалния му възможен прочит от изследователя.

Биографичният подход е начин на изследване, който се опитва да разбере променящите се житейски опити, прогнозите на индивидите за бъдещето, това, което вълнува хората, и как те интерпретират миналото, настоящето и бъдещето (Иванова 2020: 50). По тази и по ред други причини, биографичният подход се налага като основен метод в настоящата работа. Биографичното изследване принадлежи към групата на качествените методи, тъй като предлага множество сфери за изучаване (Roberts 2002: 92), които за нас са особено ценни. С помощта на събраните разкази е възможно да се реконструира действителността в даден аспект – желателно е да се акумулират по-голям брой разкази, за да се открие социалното измерение в единичните разкази (Колева 2002: 100-103), параметрите, в които се развиват отделните човешки истории за връзката с реката и околната среда. Този тип разкази ще ни дадат информация за всекидневния живот на рибарите, техните задължения, практики, както и участия в празници. При наративистичния подход за разглеждането на житейските разкази вниманието на изследователя е насочено към реалността, която се открива вътре в разказа. Приема се, че в жизнеописателния разказ се сливат обективните характеристики на живота на разказващия и субективните значения, които е склонен да придава на своя опит (Колева 2002: 103). В същата степен това е валидно за постигането на идентичност чрез разказа за собственото минало, за собствения опит и този на изследваната група. Като цяло този тип разкази ни дава индивидуалност и ще разкрие уникални случки и събития по Долен Дунав и региона като цяло. Не е маловажен фактът, че за рибарите и тяхната активност биха могли да разказват и хора, които само са ги наблюдавали или слушали техните истории.

Интервютата се провеждат в строг антропологически план, съобразен със спецификата на традиционното познание за домодерните общности, при която рибарските общности ще получат своя антропологически прочит. Интервюиращият се води от съществуващия въпросник⁷ за структурирано интервю, но се съобразява с индивидуалните изяви на своя респондент и се подчинява на потока на мисълта му.

Като цяло теренното проучване идва да отрази състоянието на рибарските общности в трансграничните места между България и Румъния с пестеливо вмешателство в техния живот, макар резултатите да предполагат публичност. Дейностите за осветляване на живота на рибарските общности като част от екологичното равновесие и основа за развитие на локален туризъм са предмет на теренно етноложко проучване, което се осъществи през есента на 2019 г. В резултат на това ние разполагаме с 15 интервюта от български респонденти и 15 от румънски, които стоят в основата на създадените туристически пакети в

⁷ Създаден съм въпросник с 80 въпроса, преведен и на румънски език, с помощта на който се описва картината на минала и настояща дейност, обвързана с риболов и живот по Дунав.

региона на Долен Дунав (www.memofish.eu), тъй като те се съобразяват със спецификата на местното разказване, което определя за важни едни или други теми.

Множество други интервюта представят локални специфики в разказването за места и пейзажи, сред които са публикувани тези от Оряхово, Лом и Орсоя. И те, както и непубликуваните материали, изграждат системни свидетелства за нематериалните измерения на културното наследство на рибарските общности по Дунав, които се съдържат в знание, умения, представи и разкази за всекидневния начин на живот на тази специфична група. Чрез проучването на рибарските общности по Дунав ние не фиксираме моментни състояния, диалози и разкази за места и дейности и не създаваме моментна снимка. Чрез описанията на риболова, чрез представянето на знания и умения и вписването им в широкия контекст на културния пейзаж, местните екосистеми и формите на нематериалното културно наследство, ние се опитваме да извадим образите на рибарите от парадигмата на историческото познание и да надградим техния твърде семпъл фолклорен образ на разказвачи на необикновени истории. Досегашните проучвания върху риболова изобилстват от данни за технологии, предадени като част от естественото развитие на етноса, показани като негови достижения, наследени от миналото⁸. Независимо от развитието, проследено в променените начини на работа или при смяна на елементи от инвентара, отразено в досегашни публикации, смятам, че за разбирането на енигматичния свят на рибарските общности по Дунав, е необходим начин на изследване, в основата на който стои антропологичният подход и етнографските методи на проучване. Антропологичният анализ като форма на познание получава разбиране чрез правенето на етнография, в основата на което стои не само работата с информаторите, с текстовете от интервютата, с терена във всичките му аспекти, но и с творческата интерпретация на всичко това (Гиърц 1990: 529). Доколкото предметът на етнографията се обособява като стратифицирана йерархия от значещи структури, благодарение на която се създават, възприемат и интерпретират елементите, регистрирани на терен, анализът на тази дейност представлява форма на подбор и подреждане на значещите структури (Гиърц 1990: 531). Благодарение на това пред нашия етнографски поглед застават описанията и разказите на интервюираните, които съставят контекста на отделните структури, уловени на терен. По този начин до голяма степен нашите отговори на въпроса „защо“ се осмислят от създадения прочит не само от собствените ни заключения, но и от гледната точка на нашите респонденти.

В процеса на работа с първите интервюта и анализите върху тях, пред мен застава въпроса – а дали не „вплътнявам“ образите, които описвам, доколкото при метода на плътното описание (по Гиърц) изследователят предлага интерпретация на етнографските факти. Естествено аз съзнавам факта на това „вплътняване“, но го приемам за неизбежно, тъй като всяка една намеса на

⁸ В съвременни разкази за риболова по Дунав корените на местните знания за риболов се търсят и намират в тракийската древност – Йорданов 2008.

изследовател в процеса на търсене и регистрация на форми на нематериално културно наследство по същество представлява форма на конструиране и реална интерпретация. Културните наследства съществуват чрез включването им в регулаторни системи за защита, поради което се нуждаят от присъствието на откривател/ изследовател, който да очертае характеристиките им, да покаже значимостта на елемента, както и функциите му в определена общност. Двойнственото присъствие на изследователя – като наблюдател на процеси, които са зависими от решенията му и като изследовател на форми на културни наследства, които се нуждаят от (плътнo) описание и последваща регистрация, всъщност изискват от него активна позиция, в която особено важна се оказва възможността да се постигне интерпретация на наследството, която да го обвърже с общности, разпознаващи го като свое.

Начините на конструиране са неразделна част от начините на изследване, които описват и представят лица, места и културни практики, съдържащи елементи, оказали се ценни за групи от хора със своето уникално съчетание на знание, умения и тяхното приложение. Чрез разглеждането на отделни частни случаи бихме могли да изведем някои от характеристиките на общия културен контекст, който да осмисли мястото на рибарите и техните знания и умения в съвременността. Погледът към промените в света на рибарите – нови уреди (радар за пасажи), начини за риболов (чрез усъвършенствани капани), технологии (включване на дрон за наблюдение) и иновации (химически примамки), подчертава общите социални и културни промени в съвременния социум, описвайки ги като динамична културна група. Едновременно с това тази група притежава специфики, които можем да определим като „традиционни“ – те се определят от модели на взаимодействие между различни по възраст представители на рибарите, без непременно това да се случва в семейството. Както и наличието на широка популярност сред местната общност, която е обвързана с резултата от техните знания и умения.

В хода на изследването на различните рибарски общности и на съществуващите форми на знание, умение и културни практики, разпознати като нематериално културно наследство, пред нас застават образите на местните рибарски общности, както и формите на това културно наследство. Едновременно с това неговите изяви вероятно в този момент са видими до голяма степен повече за изследователите, отколкото за общности от типа на „общности с наследство“, указани в Конвенцията от Фаро, за каквито все още е трудно да се говори. И ако в хода на моята работа на терен и след това аз оставам с усещане, че ценността на това знание, умения и практики са конструирани от самия мен, дали това означава, че те не съществуват или може би посочените качествени характеристики ще се превърнат в желана основа за въобразяване на общност? У нас гражданските обединения в местни инициативни групи все още са в процес на създаване, но дори и съществуващите, обвързани с рибарството (по Дунав и по Черно море) имат необходимост от ценности, които да споделят помежду си и с другите, външни на общността. От тази гледна точка моята работа за

представяне на рибарските общности и нематериалното културно наследство придобива смисъл, подплатен и от избора на методология за изследване, която разкрива повече от една гледна точка към темата и поставя битието на културните наследства в контекст, който ги осмисля и ги прави живи.

Литература:

Андреев, А. 1922. Риболовство в Никополско. – В: *Известия на Народния етнографски музей*, кн. 3–4, София, 118 – 131. [Andreev, A. 1922. Ribolovstvo v Nikopolsko. – V: *Izvestiya na Narodniya etnografski muzej*, kn. 3–4, Sofia, 118 – 131.]

Вакарелски, Хр. 1955. Битовата веществена култура в Добруджа и промените в нея през последните десетилетия. – В: *Добруджанска експедиция*, София 1954, 19–54. [Vakarelski, Hr. 1955. Bitovata veshtestvena kultura v Dobrudzha i promenite v neiya prez poslednite desetiletiya. – V: *Dobrudzhanska ekspediciya*, Sofia 1954, 19–54.]

Гиърц, К. 1990. Интерпретация на културите. „Плътното описателство“ – опит за интерпретативна теория на културата. – В: *Идеи в културологията*. Съст. И. Стефанов, Д. Гинев, Т. 1, София, УИ „Св. Климент Охридски“, 526–557. [Geertz, C. 1990. Interpretaciya na kulturite. „Platnoto opisatelstvo“ – opit za interpretativna teoriya na kulturata. – V: *Idei v kulturologiyata*. Sast. I. Stefanov, D. Ginev, T. 1, Sofia, UI „Sv. Kliment Ohridski“, 526–557.]

Змеев, Р. 1995. *Риболовът у българите*, ИК „Вселена“, Монтана. [Zmееv, Racho 1995. Ribolovat u balgarite, IK „Vselena“, Montana.]

Йорданов, Л. 2008. *Рибарски истории от Дунав*, Инфопринт, Плевен. [Yordanov, L. 2008. Ribarski istorii ot Dunav, Infoprint, Pleven.]

Колева, Д. 2002. *Биография и нормалност*, ЛИК, София. [Koleva, D. 2002. Biografia i normalnost, LIK, Sofia.]

Ненов, Н. 2019. Проучване на рибарската общност в Оряхово. – В: *Оряхово – разкази за места и рибари*, *Електронно списание „Онгъл“*, Год. XII, София, бр. 18, Асоциация „Онгъл“. [Nenov, N. 2019. Prouchvane na ribarskata obshtnost v Oryahovo – V: *Oryahovo – razkazi za mesta i ribari*, *Elektronno spisanie „Ongal“*, God. XII, Sofia, br. 18, Asotsiatsia „Ongal“.]

Ненов, Н. 2020. Елементи от туристическия пейзаж и местното наследство като част от паметта за рибарските общности по Дунав. – В: *Арnaudов сборник*. Т. 11. Русе: Лени-Ан, 2020, 142–156. [Nenov, N. 2020. Elementi ot turistichestkia peyzazh i mestnoto nasledstvo kato chast ot pametta za ribarskite obshtnosti po Dunav. – V: *Arnaudov sbornik*. T. 11. Ruse: Leni-An, 2020, 142–156.]

Ненов, Н. 2021. *Рибарската общност в Лом*, Европейски пространства 21, ISBN 978-954-91968-9-4 (ePub), <https://fishingheritage.eu> [Nenov, N. 2021. Ribarskata obshtnost v Lom, Evropeyski prostranstva 21, ISBN 978-954-91968-9-4 (ePub), <https://fishingheritage.eu>]

Николов, М. съст. 2021. *Проучване на нематериалното културно наследство на рибарското селище „Ченгене скеле“*, Регионален исторически музей – Бургас. [Nikolov, M. sast. 2021. Prouchvane na nematerialното kulturno nasledstvo na ribarskoto selishte „Chengene skele“, Regionalen istoricheski muzey – Burgas.].

Серкле, Д. 2000. Предметът като реч: да разгледаме предметите като социални факти. *Български фолклор*, София, кн. 1. ИЕФЕМ-БАН, 81– 89. [Serkle, D. 2000. Predmetat като rech: da razgledame predmetite като sotsialni fakti. Balgarski folklor, Sofia, kn. 1. IEFSEM-BAN, 81– 89.]

Bennett, J. 1998. Applied and action anthropology: Ideological and conceptual aspects with a supplement: The career of Sol Tax and the genesis of action anthropology. In: J. W. Bennett, L. A. Despres, & M. Nagai (Eds.), *Classic anthropology: Critical essays, 1944–1996*, New Brunswick, NJ: Transaction, 315–358.

Roberts, B. 2002. *Biographical Research*, Buckingham, Philadelphia; Open University Press.

Reason, P., & Bradbury, H. (Eds.). 2008. Introduction to Groundings, In: *The SAGE Handbook of Action Research: Participative inquiry and practice*, Sage Publications.

Проф. д-р Николай Ненов
Регионален исторически музей Русе
пл. „Княз Александър Батенберг“ 3
7000 Русе
e-mail: nenoff@abv.bg